

7.

A' régi, és mai Poésis között való külömbsegről közönségesen.

Az emberi nemzetnek pallérozódása Európában, a' Históriának útmutatása szerint, egymástól alkalmasint két egyformán távol lévő időszakokban kezdődött; de formájára, és folyamatjára nézve, mind a' kétszer egymástól sokat különbözött. — Történt ez, először azon országban, a' melyben a' Hellenek, és Pelasgusok laktak: másodszor pedig azon Német-eredetű népek között, a' kik egyszer'smind többnyire minden mai Európai Státusoknak fundálói voltak. — Ezen két időszakaszokra nézve, a' Literatúra is két fő részekre, úgymint *régi és új* Literatúrára szokott fel-osztatni; ha szintén, annak állatórészei, külömböző nemű elementumokból álljon is. — A' régi Literatúra' gyenge Ifjúságának epokháját, a' Görögök' Hérósi századjaikban; a' mainak pedig a' Vitézi-időkben (Ritterschaft, Chevalerie) kell keresni. — Mind a' kettőnek a' következő századok' erköltsére, gondolkozása' módjára, és karakterére, következőképen, a' Poésisére nézve is, bizonyos, és meghatározott bé-folyása volt.

Ezen két epokhában, sok dolgok találtak olyak, a' melyeknek egyformaságok szembetűnő. — A' társasági rend, mind a' kettőben szembetűnőképen tökéletlen volt. — A' törvényeknek helyét, az erőhatalom foglalta el, — az igazságtalanságnak, és boszszuállásnak, csak egyedül a' személyes erő vethetett gátat. — A' közönséges tudatlanság miatt az emberek, a' rendkívül való dolgokat szerették és betsúlték; minden testi tulajdonságok, főképen pedig a' bátorság és vitézség, nagy becsben tartattak; mivel azokra leg-nagyobb szükség volt; — az indulatok elevenek, erőssek, és meghatározottak voltak; tudtak szeretni az emberek és tudtak gyűlölni, *) a' barátságos öszveköltetés szentebb volt, a' boszszuállás engesztelhetetlenebb; a' szükség azokat neminémüképen igazságossá tette. A' Históriának ezen két epokhájában, a' melyeket úgy lehet nézni, — mint Görög-ország' és a' közép-századok' társasági pallérozódásoknak hajnalát, — a' népek poétai elmével bírtak; a' képzelő tehetség, és érzékenység, a' melyek mindég az okosság előtt szoktak kifejtődni, akkor még a' magok egész ifjúi erejekben, és frisseségekben voltak; a' természet, és társaság, a' magok ifjúságoknak bélyegét hordozták; sőt magának a' világnak is poétai tekintete volt. Az első próba-tételek, a' melyek egyet-értés által, és közönséges hasznú tőlből történnek meg, a' meszsze földre való hadi-utazások (expeditiók) az

*) Az emberi nemzetnek nagy pallérozódása, — az élethen itáljan; 's ruhában való bujálkodása, a' testi gyönyörűségekben való elmerülése, a' lelket, testet, 's következőképen az indulatokat is lassan lassan elpuhítani szokták, — erőtelenné, és lágy-mellegé teszik, miglen végre a' Nemzetek a' mint Livius szél, azon időkre jutnak, a' melyekben — nec vilis sua, nec remedia pati possunt.

elmébe mélyen behatottak, — a' Poésisnek kedves matériájává váltak, — és magoknak a' verseknek is, különös színt, és formát adtak. A' régi Literatúrában, az Argonauták', főképen pedig a' Trójai háború volt az a' nagy vászon-tábla, a' melyet a' Görög- és Látziumi-Poéták, gazdag és pompás himvárrásokkal ékesítettek-fel; sőt még a' művészek is ezen tárgyat külbmbb külbmbbféle formákban adván elől, úgy nézték azt, mint művészségeknak kimeríthetetlen kútfejét. — A' Spanyol-Országi, az Ásiai, és Áfrikai Saracénusok ellen való háborúknak, a' közép századokra nézve éppen ilyen hasznok, és fontosságok voltak.

A' régi görög-Hérosok', és a' közép-századokbeli Vitézek' századjaik, illyekben hasonlitanak egymáshoz; — a' külbmbözések pedig egymástól még számosabbak, és szembevetőbbek. — Az Argonauták' expedíciója, és a' Saracénusok ellen volt háborúk között, — a' Trójai háború, és a' keresztes háborúk között, felette nagy a' külbmbbség, sőt né talán egymással éppen ellenkező, a' föld, az éghajlat, a' fegyverek, a' szokások, az uralkodó gondolatok, a' társaságos és házi-élet 's a' t. egymástól sokat külbmböztek. — A' történeteknek külbmbbsége ugyan is, a' melyet a' régi, és új Literatúrában, a' Poésis' fő-feltételeinek (themainak) lehet tartani, — szükségesképen ezen két időszakasz' Literatúrájának, nevezetesen a' Poésisének karakterében, és elő-adása' módjában is, nagy külbmbbséget okozott, a' mely mint a' képzelésnek (imaginatio) leánya, külbmböző időszakaszokban maga magától is külbmbözik; mivel a' képzelés, a' századokhoz, a' tájékhöz, a' helyhez, az ég-hajlathoz, a' társaságos élethez képest 's a' t. (a' melyeket úgy lehet nézni, mint az általa teremtetett szüleménynek elementumait) a' maga munkájára, külbmböző bélyeget vagy karaktert szokott ütni. — Valamint a' Poésis mindég a' társaságnak bizonyos grádusú pallérozódását mutatja; úgy szintén, ha valamely század', vagy akár mely Nemzet' Poésisének karakteri-vonásait akarom tudni, és meg-esmérni, erre nézve megkívántatik, hogy elebb, az említett pallérozódás', vagy civilizáció' grádicsait esmérjem és tudjam.

I. Lássunk tehát α.) a' Vallásnak, β.) a' társaságos életnek, γ.) az Aszszonyok állapotjának, ezen két idő-szakaszokban, egymástól való pallérozódási külbmbbségekről, úgymint a' melyek, a' régi Poésisnek a' mostanítól való külbmbbségét nem kis mértékben eszközölték.

II. Miben áll valósággal ezen két Literatúrának egymástól való külbmbözése.

α.) A' Görögök' vallása kitettzőképen poétai volt; mivel az, a' természet erejének megsemmiesítésén (personificatióján) fundálódott, a' melyet valójában tiszta anthropomorphismusnál, (ember formára való kiábrázolásnál) *) nem egyébnek lehet tartani. — A' Görögöknek Isteneik tulajdon magoknak a' Görögöknek Ideáljai voltak. — Az Istenségről való gondolkodás módjában, avagy annak repraesentációjában az ember, a' maga látási-érzési- és ítélletelteli szokásától egészen soha se szabadulhat meg; a' mi értelmi (intellectualis) és morális természetünkből, némelly vonásokat az Istenségnek szokunk kölcsönözni. — A' Görögök a' magok Isteneiknek emberi formát, és indulatokat tulajdonítottak; a' természet' Objectumainak mindenik Classisára vagy rendjére tartozó

*) Ettől αὐτομορφία ember, és ἰσομορφία forma, kép.

berék a' tárgyakkak, vagy Objectumoknak eleven képét, nem egyenesen a' természetnek elő-könyvéből; hanem meghólt betűkkel íratott könyvből költsönözik; a' helyett, hogy az eredetű (originál) tanúlnak, az eredetűmáshoz (a' Copiához) ragaszkodnak. — Azok a' lángeszű emberek, a' kik a' mai időben munkáikkal magoknak hervadhatatlan koszorút fontak, és a' nagy Poétai névre méltók, kétség kívül kisebb 's nagyobb mértékben, a' természettel szoros barátságban éltek; mindazáltal még ezek is a' könyvek' országában sokszor mulatozván, efféle nyomdokaikat egészen el nem tilkolhatják. — Ezeknél minden kevésbbé friss, kevésbbé eleven, és kevésbbé individualis mint a' régi Poétáknál, azonban a' régi világ az újabbnál, a' Poésis mély bé-hatásának bé-fogadására is alkalmasabb volt.

β.) Az említett két Epokhában, a' társaságos élet, és ennek formája, még talán sokkal különbözőbb volt. — A' régi Státusok a' személyes rabszolgaságon fundálódtak, a' mai Státusoknak pedig a' polgári szabadság a' fundamentoma. — Az elsőbbségekben, legalább a' közönséges társaságokban igen nagy politika szabadság uralkodott; azok a' kik a' polgárok' rendjére, vagy Classisára tartoztak, a' főhatalomnak meg meg annyi egyes részei voltak, és az igazgatásban mindnyájan részt vettek. — A' legnagyobb, és fő kötelességeiknek, a' közönséges dolgokat tartották, nagyobb részént magokat egyedül annak adták, és ezen foglalatosságok' folytatásában, a' kézi-mesterségek által, (a' mellyeknek gyakorlása egyedül a' rabszolgák' kötelessége volt *) legkevésbbé is nem akadályoztattak meg. — Az utolsóbbakban, avagy a' mai Státusokban nagyobb részént a' polgári szabadság csaknem egészen elenyészett: egy fő, egy ember ül a' kormánynon, a' többiek pedig nem egyebek; hanem annak az akaratjának engedelmes eszközei, és hűséges végre hajtói, — a' közönséges dolgoknak csak azoknak kevés számára nézve van fontosságok, a' kik igazgatás, a' többiek egyedül a' magok bajokkal, a' magok hasznoknak keresésével foglalatoskodván, magokat a' mekhanikai munkákra adják, a' melly által magokat táplálják, és a' nemzeti gazdagságot előmozdítják; a' magok állapotjoknak bélyegét hordják inkább homlokokon, mint pedig a' nemzeti bélyegét vagy karaktert; — azok a' gondolatok, a' mellyek mindennapi foglalatosságaik által elméjekben gyökeret vernek, sokkal erősebbek, mint pedig azok, a' mellyeket tanításai, és törvényeik által nyernek. — A' régi Státusoknak erőlködéseik úgy láttik, hogy a' szabadságban határozódott, a' mellyet közönségesen, és egyesült erővel a' polgárok magok szerettek magoknak, és azt tulajdon véreikkel magok óltalmazták; — a' mai Státusok pedig egy nagy műhelyhez láttatnak hasonlítani, a' mellyben a' mesteremberek egyébről nem gondolkoznak, hanem hogy mesterség-műveiket (productumaikat) és a' gyönyörűségekkel való éléseket szaporítsák, úgy mint a' kik az igazgatást egyedül csak bátorságra ügyelő, és jobbító Politziának tartják. — A' régi Státusokban a' társaságnak kevesebb rúgói, kevesebb makhinái voltak; hanem azok több erővel bírtak, és több emberi foglalatoskodtattak; a' kereknek benne nem voltak olly számosan, de a' gondolat és akarat több; kevesebb volt a' formálitás; de a' közjót elő-mozdítani törekedő lélek nagyobb. — Ezeket az ideákat jobban ki lehetne ugyan fejtegetni; mindazáltal a' mellyeket mondottunk, elegendők annak megmutatására, hogy

*) Lásd a' Római Antiquitást, nevezetesen C. I. a. n. o. t, a' 1147-ik lapról fogva, a' 1225-ik lapig, a' negyedik Darabban.

a' társasági mekhanizmusnak külömbbsége, a' régiekre, és maiakra nézve, az erkölcsökben és szokásokban is nagy külömbbséget okozott, a' mellynek szükségesképen a' Poésisnek karakterére is, nem kis befolyása volt.

7.) Az aszszonyok' állapotját, a' mai világban, és a' rolléjokat vagy személyeket, a' mellyet ebben játtzanak, a' mai Poésisnek, a' régítől való külömbbségére nézve legnagyobb, és leg meghatározóbb környüállásnak lehet tartani. — A' barbarus századokban a' Régiek az aszszonyokat úgy tartották, mint rabszolgálojokat, sőt a' pallérozódásnak epokhájában is, a' Görögöknél, és Rómaiaknál nem sokkal voltak fényesebb állapotban. — A' Görögöknél az aszszonyok benn-tülő életet élvén, az úgy nevezetn szokott aszszonyok' házába (gynaeceumba) zárattatván bé, és a' társaságos életbeli gyönyörűségekből, 's a' férfiakkal való társalkodásból kirekesztetvén, a' képzelésnél (imaginationál) és testi tsiklándozásoknál fogva, azokon nem uralkodhattak, mint a' mai időkben. Átaljában a' Görögök az aszszonyokkal keveset gondoltak, és épen ezen kevésre becsültetésekből, 's magoknak érettek nem nagy mértékben való interessálásokból lehet már kimagarázni, ezen tekintetben az izlésekre nézve való eltévedéseket, *Phrynének*, *Laisznak*, és *Apaziának* kitéltző tiszteletét, 's nagyra becsültetését.

A' férfiu, és kemény századokban Rómában, a' midőn a' Rómaiak még csak az ekével, és fegyverrel való bánáshoz értettek, és a' midőn magokat a' Világnak meghódításához készítették; az aszszonyok közönséges tiszteletben tartattak ugyan, de a' képzelésnek azon ingerléseit, a' melly az embert szerelemre gerjeszti, és azt azzal meg is próbáltatja nem esmérték. — Midőn a' Világnak meghódoltatása után, a' Nemzeteknek gazdagságok, és kintsek Rómába tepertetett, a' lágyító 's elpuhító érzések a' legfelsőbb grádtisaikat elérték; a' testiség, a' nemes érzést elnyomta; a' képzelés, a' helyett, hogy a' szívnek tüztét felgerjesztette, és táplálta volna, az elaludt kívánságnak csak a' felgyújtására szolgált, és hogy a' gyönyörűségnek a' feslettségre nézve, újabb újabb gondolati öszveköttetéseket szerezzen. Akkor a' férfiak, a' magok könnyű móddal való hódításoknak szaporításán vetélkedvén, az aszszonyok pedig a' gyönyörűségeken kapkodván, és azok után ásitozván, egyformán alkalmatlanok voltak arra, hogy egy olly finom érzést, mint a' tiszta szeretet, megismerhessenek, mind a' két nemnek kevesebb volt a' hatalma, mint pedig a' szüksége, szeretni. Azon tehát nem lehet csudálkozni, hogy a' szerelemnek morális érzése, a' régi Literatúrában nagyon ritkán fordul elől: a' régiségnek Poétái között egyedül Virgiliusz az, a' ki ezen nemes indulatot, hathatósággal, és igazi színnel festeni próbálta, a' többi pedig csak a' testi kívánság' részegségét írta le.

Az Aeneiszszének negyedik könyvét olvasván az ember, kénytelen azt magával elhiteni, hogy Virgiliusz valósággal szeretett, vagy legalább az ő érzékeny lelke kitaláltatta véle, a' mit a' közönséges szokás néki meg nem engedett, hogy azt észre vehetné és megismerhetné. — *Scapho* a' testi érzékiségnek eszelősségét írja le; — *Anacreon* a' gyönyörűségeket énekeli; — *Ovidiusznak* a' szerelem' mesterségéről írt könyvei nem egyéb; hanem az eltsábitásnak, és szerelemmel való élésnek mestersége. — *Horatiusz*, *Catullusz*, *Tibullusz* és *Propertiusz* a' szerelemmel való éleést festik, kívánják, vagy megbánják: nagy poétai elmésségeknél, és talentumoknak karaktere mellett hűségesen megmaradván, a' gyönyörűséget szint olyan tüzzel, mint a' millyen kedvességgel, és ellágyúlással ditsérik. — A'

régi Tragediában a szerelem, nem az hogy első személyt játszana, de még emlékezt is alig van rólla, és a midőn ez megesik, minden erő, minden nemesség nélkül való. *Aeschylus*, *Szophokles*, és *Euripidesz* ezen hatalmas rúgót kevésbé használták, avagy helyesebben szólván, azt nem is esmértek, és a midőn próbálták is, nem igen szerentsésen ütött ki. — Euripidesz volt az egyedül, a ki ezt poétai ecsetjével festeni próbálta. *Phedra* szereti ugyan *Hippolitust*, de az ilyen szeretet valóságos dühösség, és inkább az Istenek átkának, mint indulatnak lehet nevezni. — Racinének találós elméje, és főképen a századja kívántatott arra meg, hogy azon tüzet, a mely *Phedrát* émsztette, érzési tűzzé változtassa, és heves indulatjának morális szint adjon.

Hogy a Régiek a szeretetet nem tudták, vagy nem akarták festeni, ez nem az érzékenység fogyatkozásából származott; mivel a gyermekeknek a szülék eránt való kegyességeket, a házassági szeretetet, az anyai esdekléseket, a barátságának Heroizmusát; a legelevenebb színekkel festették le. — *Antigone*, *Andromache*, *Hecuba*, *Oresztész* és *Pyladesz* s a t. ezen természeti édes, és hathatós indulatnak örökké Ideáljai fognak maradni. A szerelemnek a morális oldalról való festése a Régiekben azért nem találtatik; mivel az emberi nemzet históriájának ezen epokháján az az érzés, még avagy csak a bölcsőjében is alig volt esméretes. Ez a vitézi időkkel, a közép századokban született, avagy helyesebben ezen időbeli gondolkozásnak elementumai közül való volt, a melyet méltán az Europai civilizáció virágzásának lehet tartani. A mint írják, a Németek az aszszonyok eránt valamely vallásos tisztelettel viseltettek, *) még a midőn, a nagy erdőségeiknek közepette, fél vad állapotjokban voltak is. A keresztény vallás, morális egyformaságot prédikálván, minden embereket, a magok eredeti jussokba helyheztesztetett viszsza, a rabszolgaságot eltörölván, az aszszonyoknak a magok természeti méltóságokat viszsza adta, és a szolgálatnak tömlöztéből kiszabadította, a melybe azokat, a társasági szerkesztetés, és az erkölcsöknek, szokásoknak közönséges durvasága taszította. — A vitézi idők, ezen leghatalmasabb indulatnak morális szépséget kölcsönözvén, a Vallás munkáját elvégezte, és közönségesen az aszszonyok, a tiszteletnek, és tisztaságnak sokkal magosabb pöltzúra jutottak. Ezen epokhában már a férfiakhoz, azokkal való társalkodásoknál fogva annyira közelítettek, hogy azokban a tettzésnek kívánságát felgerjeszthették; elegendő szabadságok volt arra, hogy a férfiak őket csak úgy nyerhessék meg, ha azt magok is akarják, azomban a világtól is eléggé viszsza húzott állapotban élvén, a képzelődésnek gyönyörűségeit azokban, a reájok nem könnyen lehető szertevések által még inkább öregbítették.

Ekképen az aszszonyok, a Herószoknak bálványképeivé, (idolumaivá) felénk kívánságaiknak tárgyaivá, Innepeiknek ékességeivé, és vítezésegeknek megjutalmaztatásává váltak. Csak hamar ezután az aszszonyok, a Poésisnek szépséget és kedvességet szerettek. A Troubadourok **) a morális szerelmet énekelni elkezdték; a tudományok újjá szü-

*) *Lásd Tacit. de moribus German. Cap. 8.*

**) A Troubadourokon (Troubadur) tulajdonképen, a historiai közép-időnek szép századjaiban élt, Franciaország Költők éreteinek, a kik ezen nevezetű, a tárgyaknak könnyűségekhöz képest, a melyek körül foglalatosskottak, a francia Trouver (truve) szótól — találni, feltalálni, — nevezettek ekképen, — a görög ποιητής (Poietes, vagy Poéta) szónak ellenkező titelén, a mely esztől, nagy munkával valamit kidolgozót, és így ilyen Költőnek jelent. — Szélesebb értelemben a Troubadour nevezet alatt felső Olasz-Országok egy részéből, nem különben Aragóniából és Cataloniából származott 13-ik Századbeli, és a 14-ik Századnak elsőb feléből való Költők is be-foglaltatnak.

letésének epokájában ez, az újabb Poésisnek lelkévé vált, a' melyben az, sok ideig uralkodott, és arra nézve a' szépségnek kimeríthetetlen forrását fedezé fel. Annak megmutatására, hogy magának ezen környülállásnak az újabb vagy mai Poésisre, milyen nagy befolyása volt, és micsoda különbséget szerzett el között, és a' régi Poésis között, elégséges az, hogy az egész Régiségben, olly Valóságra nem találhatunk, a' ki már vagy csak mesziről is hasonlíthatna Dantenak *Beatrixához*, Petrárkának halhatatlan szeretőjéhez, a' szép *Laurához*, Ariostónak *Izabellájához*, Taszszónak *Clarindájához*, és mind azokhoz a' teremtetsekhez, a' melyekkel Corneille, Racine, Voltaire 's a' t. a' magok scénájokat felékesítették. — Mi találhatik ollyan a' Görögöknek és Rómaiaknak Literatúrájában, a' melyet a' Shakespeare *Julijával* és *Romeójával*, *Othellójával* és *Desdemonájával*, a' Pope *Heloizájával* 's a' t. össze lehetne hasonlítani? — Végre méltán kérdezhetné azt valaki: Mi lett volna a' mai Poésisből, ha abból az aszszonyokat, és a' szerelemnek morális érzését kirekesztették volna? Ez annyit tenne, mint a' természetet a' maga színétől és kedves illatjától, az atmospherát azoktól a' sugároktól, a' melyek világosítják, melegítik, és abban a' világosságnak ezer meg ezer játékát állítják elő, megfosztani; annyi volna, mint a' görög Poésisből a' maga Olympuszát, és a' maga Isteneit kizárni.

A' vitézi időknek és a' szép időszakasza már elmúlt, még pedig abban a' mértékben, a' melyben azoktól az emberek eltávoztak; a' szerelemnek morális érzése erejét elvesztette, birodalma elenyészett. — A' magát hajtogató, 's kedveltető maga viselet, és a' szerelemnek tettetése foglalták el annak helyét, valamint a' jó akaratnak, a' külső finomság, és manérosság: — a' két nemnek mindennapi egymással való társalkodása, a' képzelésnek bajolását elfojtotta, és a' finomságnak minden nemét a' társaságba béhozta, a' mely a' száján nem azt mondhatja, a' mit a' szív érez, 's következkéskepen a' gondolatok igazságával, valamint az érzésnek hathatosságával ellenkezik. — A' férfiak, és aszszonyok, ezen egymáshoz való belső közelítések által nagyobb pallérozódást, izlést, világosodást, és szabadságot szerzetek ugyan magoknak; de egyszer'smind a' természetből nagyon eltávoztak, és a' tettetésnek határozatlan kívánsága, a' szeretetnek szükségét ellőttotta, vagy legalább megerőtelenítette. — A' férfiakban ez által, a' manérosság, csalfaság, és hamisság szokássá vált; — nem különben az érzések, gondolkozások, akaratjok, és beszédjek módjára nézve észrevehetetlenül alább szállottak. — *Mind az, a' mi igaz, de erővel telley; durvának láttatott, és láttatik; — mind az, a' mi édes és nyájás, de erőteljes; kellemetesség tartatott és tartatik.* A' számérmetesség helyébe, a' külső illendő maga viselet lépett; az attól való tartással, és bizonytalansággal együtt, hogy valaki az ellen ne vétessen; és mind annak az elkerülhetésére nézve, a' mi csak, egy finum érzésű nemnek az érzékenységet megsérthetné, a' tárgyakat (Objectumokat) nem a' magok igazi színekben adták elő. — Más részről az aszszonyok, gonddal és szemmel tartatván, természetekre 's gondolkozások módjára nézve czirkáltatván, azonban a' titkos hódítási erőnek, és ennél fogva, a' magok magokkal való tusakodásnak ki lévőn töve; — a' színeskedés, a' ravasszág, és a' titkolódzás bennük szokássá vált; úgy tettetik, mintha azt nem tudnák, a' mit tudnak, és nem értenek, a' mit valójában jól értenek: — azt a' mire érzékenyek, fel se venni láttatnak, — és érzékenyeknek mutatják magokat, midőn valamit fel se vesznek. A' tettetésnek kívánsága ezer eszközöket gondolt ki velek, hogy a' magok mester-

séges piperézések, módi ruhájok, — tagjaiknak ilyen vagy amolyan mozgatók, menések és beszédjek 's a' t. által, magoknak a' férfiak előtt kedvességet szerezzenek, — a' mellyeknél fogva eredeti együgyűségeket, és kinyílt szívűségeket végképen elvesztették. — Az erkölcsöknek ez a' közönséges alább szállása, az elmúlt századnak elején, az Orleansi Hercege Régenségének ideje alatt kezdődött, a' honnét egész Európába árvíz módjára terjedt el, a' mellynek a' Poésisre, megfosztván azon charaktértől, a' mellyet annak az elmúlt századok adtak, valamint más dologra nézve is, nem kis befolyása volt.

II. Előadtam röviden azon környüállásokat, a' mellyek a' régi, és az újabb Poésisnek egymástól való különbözését, nem kis részben eszközölték; — lássuk már egy két szóval azt is, hogy ezen két Literatúrának egymástól való különbözése valósággal miben álljon. —

Némelyek ezen különbséget abban keresik, hogy a' régi Poésist felette természetesnek (naívnak) tartják. — Az igaz, hogy ennek ígőző kellemetességét legnagyobb részben, a' természetesség (naíveté) teszi; de az is igaz, hogy sok dolgok azért tétlenek nékünk a' régi Literatúrában természetesnek; mivel azokat a' dolgokat a' mellyek abban előfordúlnak, a' mi látásunk, érzésünk, és gondolkozásunk módjához alkalmaztatjuk, és az emberi társaságnak mai állapotjával hasonlítjuk össze. — Azok a' régi írók, a' kik nékünk természeteseknek tétlenek, a' magok idejebelielőltől, olyaknak nem tartattak; azonban sok újabb időbeli Poéták, p. o. Moliere, La Fontaine, Ariosto, Taszso, Shakespeare, 's a' t. azon értelemben mind természetesek, a' mellyben a' Régiségnek nagy Poétái természetesek voltak. — Ezen utolsóbbaknak példájok szerint, a' mai nagy Poéták, a' magok poétai szüleményeiket, majd csak nem követhetetlen eleven színnel festik, és a' szabad kifejezésekben uralkodó olly erővel, a' mellyet mindég magok sem láttatnak észre venni. — Munkájikban az Individualitás olly nagy mértékben feltalálattik, hogy az, a' mit leírnak, valósággal elő Valóságnak tétlenek, avagy mintha azok igazi Valóságok lettek volna; mivel azokban a' lételekre szükségesképen megkívántató minden feltételek, és minden karakterek feltaláltnak. *) Némelyek azt állítják, hogy a' mai Poésis nagyon érzékeny vagy sentimentális. — A' mai Poéták, a' természetet, és a' társaságot ellágyult érzéssel festik. — Valamely elrejtett gyönyörűséggel szokták leírni azokat a' érzéseket, a' mellyeket beléjük a' természetek leheli inkább, mint pedig maga a' természet; és a' reflexiónak valamiről való mély gondolkozását, abban való részvétellel érzik. — A' görög Poétákban a' képzelési tehetség, nagyobb mértékben volt meg; a' természetnek tárgyaitól (Objectumaitól), avagy azoktól, a' mellyeket ők ezen felséges mustrakép (modell) szerint teremtettek magoknak, belsőképen felindítottak, és azoknak reájok nézve hathatós ereje volt. — Az cleven képzelődések vagy képzelések, a' szép megegyező hangok elegendők voltak arra, hogy a' szívnek tolmátsái légyenek. — A' mai időben pedig, ha va-

*) Az olly Nemzetek, a' mellyek még minelőtte kifejtődzhetek volna, más Nemzetnek hatáma alá estek. — szokásokat, nyelvi tónusokat, erkölcsöket, ruhákat, egyzavál lelki 's testi palléroztatásokat, 's következképen Poésiket is, nagy részben más Nemzetektől, főképen pedig attól, a' mellyel szoros, és attól függő összeköttetésben vagyunk, szokták kölcsönözni, és kisebb 's nagyobb poétai talentummal ezeknek követéseket poétálgatják. — A' pallérozottabb Nemzeteknek követése által, a' magoknak kifejtődzhetését megakadályoztatják; mivel az idegen Nemzeteknek karaktereik nem az övék. — Főképen pedig a' theátrális Poésisnek tökéletesedését, a' hol Nemzeti játékszin, (theátrum) nincs, még csak várni sem lehet. —

Iamelly Poéta nékünk teltzeni akar, szükséges hogy az, a' gondolatokat ébreszsze fel az olvasó elméjében. — *Inkább a' gondolatok, mint a' dolgok képek azok a' hatalmas rugók, a' melyek minket megindítanak, és belsőképen megilletnek.* — Ha az elmének ezen minéműsége, — a' mint némelyek állítják, — a' maiakra nézve, bizonyos, és közönséges volna, úgy az igen sokat próbálna, nevezetesen azt erősiténé vagy próbálná, hogy a' maiak poétai képzeléssel (imaginatioval) nem bírnak, és hogy ezeknek Poétai nem egyebek, hanem csak poétai ruhában öltözködött Orátorok, vagy Philosophusok. — Ezt a' sentimentális szint, a' mellyel némely Poéták a' természetet festik, és a' melly Európában mint egy hetven esztendőktől fogva lett közönséges, a' mai Poésisnek tehát, inkább csak egy különös, vagy rész szerint való nemének lehet tartani, mint pedig annak közönséges karakterének. *)

A' régi és mai Poésis között való valóságos különbség tehát inkább a' tárgyának, a' mellyekről egyik vagy másik írt, mint pedig a' tónusnak és módnak közönséges különbségében áll. — Sőt magoknak a' tárgyának különbsége is, az emberi nemzet' historiája' fellyebb említett két epokháiban lefolyt századjainak közönséges szokásából és gondolkozása' módjából veszi egyedül eredetét. — Mindazáltal a' tónusnak, és módnak különbözése reális avagy igazi lévén, próbáljuk ezeket egy két szóval kifejegetni. — A' régi Poésisben nevezetesen több az *Individualitás* valamivel; — a' máiban pedig az *Ideal* **) uralkodik. — *A' véges formák sokkal tökéletesebbek a' régi Literatúrában,* — és épen ezen karakterből lehet már nagy részént a' Régieknek a' plasztika és rajzoló művészségekben való nagy előmeneteleket ki-magyarázni; — a' mai Literatúrában, a' véghetetlen felé való törekedési érányozat nagyobb. — A' keresztény vallásnak a' lélekre dolgozó meghatározott befolyása, elégséges talán arra, hogy ezen phaenomenumnak okát kimagyarázhassuk. — A' régi Poétákban, a' *poétai igazság szembe tűnőbb;* — a' mai Poétákban úgy látszik, *több poétai hathatós erő* (energia) talál-tatik. — Az elsőbbek a' szépségnek sokat áldoznak fel; — az utolsóbbaknak pedig Istene a' felséges.

E' következő reflexio ezeket a' gondolatokat, még jobban meg fogja világosítani. — A' Poésisnek ugyan is van olyan neme, a' mellyben a' Poéta magát elejejt, és magának ma-

*) A' Sentimentalitásról, lásd Bouterweknek és másoknak Aesthetikáját.

**) Az *Ideal* (mustra-kép) nem egyéb, hanem az egyes tárgyakkal ábrásolása, vagy elő-adása, — a' mellyekben minden tökéletességek, és szépségek, a' mellyek, a' Valóságoknak bizonyos nemére tartozó Individuumokban elvannak szórva, egyesülve felfaláltatnak. A' valóságos Világban, ezt a' mustra-képet, ezt a' külön külön magára nézve, minden nemnek tökéletes, és szép vonásból elő-állott valamely legnagyobb, legteljesebbé észlelt teremtet, a' mellyet csak gondolni lehet, — keresni nem kell: — ez csak az *Ideálon* van meg, és épen ezért nevezetik már *Ideálnak*, — gondolat- vagy gondolattételei-valsógnak. — Maga teremti ezt magának a' szép művészéggel foglalatokodó művész; a' mennyiben valamely nemnek sok Individuumai-ból, a' maga céljára szolgáló tökéletességeket kiválasztja, azokat össze-szedi, és minden tökéletességnak a' lehetőségi való elhárításával a' Phantasiája által teremtet képeben egymással egyeníti. — A' mesterség, vagy művészet, mindazáltal, ezt a' legnagyobb gondolattételei-szépséget valósággal ki nem ábrázolhatja. — Mind az, a' mit tehet, abban áll, hogy az *Ideálhoz* munkájában a' mennyire lehet közeliten. — Valamely Poéta, vagy valamely plasztikus-művész p. o. annál nagyobb, mennél tökéletesebb *Ideálok* tud teremteni magának, és azokat egy részről mennél elevebbé szin-ekkel tudja lefesteni; — más részről pedig mennél jobban alkalmatoz arra, hogy a' maga mestersége szüleményét, — a' mindég elméjében repledő *Ideáljához* hasonlósá, vagy legalább, ahoz hasonlósá tehesse. — Lásd Bouterweknek, Suellnek, és másoknak Aesthetikáját bővebben az *Ideálról*.

gát el kell felejtetni, hogy egyedül azoknak az Objectumoknak, a' melyeket poétai etsetjével festeni akar, az országában élhessen: — mennél kevésbé mutatja magát, a' munkája annál szebb; — mennél jobban elrejtí magát munkájában, az annál tökéletesebb. — A' léleknek illetén erőnyozatja, a' mely azt előbbre viszi, és a' mely az Objectumok országáról való képzelést, és érzékenységet igazgatja, legelsőbb és legtermészetesebb. — Ez az, a' melynek nagyobb részént a' régi nagy Poéták, és a' maiak közzül azok, a' kik megérdemlik, hogy azokkal egy rangba tétessenek, — a' felhevüléseknek, és belső megillettetéseknek (inspiratio) óraiban magokat néki adták, a' mely őket eltévedés nélkül a' bizonyos célra vezértelték. — Innen a' Poésisnek, azon nemében is voltak főképen kitettzők, a' melyben ez a' látási pont egyedül igaz, mint az epika és drámatika Poésisben.

Homerusznak Iliásában nevezetesen, a' melyet minden idő-szakaszokra, minden népekre nézve, még mind ez ideig is, az epika Poésisnek egyedül való mustrájának lehet tartani, ez a' látási- vagy nézési-pont, a' legnagyobb tökéletességében feltaláltatik. — Minden más régi, és újabb Epopeákban, (a' mint Bouterwek mondja) ha azokat az ember úgy vizsgálja, mint tulajdonképen való Epopeákat tetemes hibák vannak, a' melyek mindazáltal más részről oly sok szépségekkel pótoltnak ki, hogy *Virgiliusz, Ariosto, Tasszo, Milton, Klopstock, és Wieland* a' magok borostyán koszorújokat tellyességgel nem félthetik. — Az igazi Eposzra, valamely nagy, — az emberiségnek, avagy egy egész Nemzetnek fatumát meghatározó, és ennél fogva már, különös láthatatlan vezértetésre, a' mit mi általjában fatumnak nevezünk, szembetűnőképen emlékeztető történet kívántatik meg. — Az eposzi gondolatnak nagysága, ebben szokott állani, a' melynek végre hajtására, a' gondolatbeli összevetésnek (compositiónak) oly nagy gazdagsága kívántatik meg; hogy abban, minden az emberi életnek valóságára tartozó dolgok, össze szorítva feltaláltassanak. — Ezen gazdagságnak, eposzi-ereje 's munkássága, az által nem kevésbé öregbítettik, ha a' történeteknek tenger-sokasága, rövid idő alatt esik meg, mint p. ö. az Iliásban előforduló nyolc nap alatt. — A' mi az eposzi nyelvet illeti, ez, valamint a' Homérusz' Poésisében, általjában a' legegységűbb természeti tulajdonsággal bíró lehet, csak hogy épen köznépi ne légyen.

Hasonlóképen a' görög drámatika Poésis is, az említett látási pontból szemléltetvén, nem kevésbé kedvezőleg mutatja magát. — Ennekfelette annak tulajdona, — a' világos rövidség, a' tökéletes rajzolással előadott figurákkal való élés, — a' planum benne kevésbé van össze-szőve fonva; mindazáltal méltóságos nagyságot ábrázoló fundamentomon épül, és a' fatumnak legtitkosabb küszöbéig hat-bé; — a' nyelv és kifejezés méltóságos, és hiba nélkül való; — a' verseknek összevetészetése, a' legnagyobb finumsággal, és rhythmusi tökéletességgel van kidolgozva. Az iszonytatást, az óriást, a görög Dráma nem esméri, és csak származásának kezdetében Aeschylusra nézve érdemel méltóságot. — Annak karaktere a' szép együgyűség, a' mely tekintetben Szophokleszt, a' görög Poésis' virágjának lehet tartani. — Valamint az erdőnek ezer meg ezer élő faji között, csak egy fa találtatik olyan, a' mely szép sugar derekával, és jól elrendelve lévő bőlhajtás-forma pompás zöld ágával, a' maga egész tökéletességében nő fel: úgy szintén a' görög Poésisnek poétai kies kertjében Szophokleszt lehet illyennék tartani.

A mai *Literátúrában*, a tiszta *tragikai-pathosz*, a maga legnagyobb méltóságában, Göthének *Iphigeniájából*, és Schiller *öt utolsó szomorú játékainak*, jól *eltalált helyéből*, lehet legjobban megismerni. — A francia Tragikusokban csak az udvari tónus-echója uralkodik, azon francia principium szerint: Hogy a szomorú-játékokban semmit olyat mondani, és cselekedni nem kell, a mit, ha a nagy Urak felindulnak, a legnagyobb illendőséggel az Udvarokban is, mondani és cselekedni ne lehetne. Corneille, és Racine, a magok egész méltóságokban csak akkor jelennek meg, a midőn az Udvar szomorú-játékaiból néha néha kimarad, és a hercegi emberiség, az udvari czeremóniánál, és szokásnál hathatósabb. — Az újabb Tragikusok általában, még Schakespeare sem vevén ki, a tragikai pathosz fel-emelkedésének, az által sokat ártottak, hogy az emberi természetet, (ámbar a nagy indulatokat felségesen festik is) csak nem egészen a maga halárára szorították, és a föld alatt, s a felett lévő felsőbb Valóságoknak befolyásokat, vagy egészen megvetették, vagy pedig azokat a tragikai cselekedetekben, csak a rendkívül való esetekben szölték be.

Mellyre nézve a mai Tragoedia a görögöt psychologini tekintetben sokkal felül múlja ugyan, kevesebb monotonia, és a gondolatoknak nagyobb gazdagsága találhatik benne; — de a tiszta aesthetikai pathosra nézve, a görög Tragoedia a mait, már vagy csak annyiban is meghaladja, a mennyiben az, — az emberi fatumot az Isteneknek akaratjától függeszti fel, és a szomorú játékokban, magoknak az Isteneknek is, legalább láthatatlan játzó személyi foglalatosságot vagy rollét tulajdonít. — A Görögök helyesen sejdítették azt, hogy a felséges az emberi valóságnak határán túl van, és hogy a vallási csudákra nézve való hiedelem, ugyan azon kútból vegye eredetét, a melyből a mi Aesthetikánk a felségesnek érzését származtatja.

Ez a görög dramatika Poésisben, — más más formában, más nevek, és különböző személyek alatt, az ember ellentállásán győzedelmeskedő, és annak sorsát akarhatja ellen is meghatározó fatum ideája; — ez a mindig fenyegető, és mindig esmérletlen erő; ez az ellene álhatatlan hatalom ugyan is, a mely ellen az ember hujában harczol, és erre nézve minden igyekezeteit, valamint előre látását, csak haszontalan erőlködéseknek lehet vélni: a lélekben nem más egyéb érzést szülhet; hanem a nagy szánakozásnak, titkos borzadással elegyített érzését gerjesztheti fel.

A mint fellyebb láttuk, van oly neme a Poésisnek, a melyben a Poétának magát egészen el kell felejtetni, hogy egyedül az Objectumok Országában élhessen, és egyedül csak ezekre függeszthesse minden figyelmességét. Más neme pedig van olyan is, — a melyben a Poéta maga magát megmutatja, maga magával beszél, és töltésür mint nem, a maga érzésinek, a maga ideáinak Országában él, minden Objectumokat, azon kisebb vagy nagyobb, esekélyebb vagy mélyebb impressióra viszi, a melyet azok (i. i. az Objectumok) ő benne eszközölnek. A léleknek ez a hátra felé való mozdulása, — a melytől azt eszközöli, hogy az, maga magával foglalataskodjék, megakadályoztatja, hogy a Poéta a tárgyat jól gondolóra vehesse, és azokat mint valamely tiszta tükör úgy adhassa elől. Akkor azok az Objectumok, a melyeket magának teremt, avagy observatiójai által gyűjtöget, reá nézve csak alkalmatosságnak szolgálnak arra, hogy a maga tulajdon ideáját, a maga tulajdon érzéseit lefesthesse, és kifejtgethesse. — A mai Poéták gyakran ezen szempontba hely-

heztek magokat, és ebből lehet már azt kimagyarázni, hogy azok, a' *Lyrika*-, *Elegia*-, és *Didaktika*-Poésisben, a' melyekre ez a' látási- vagy szem-pont legkedvezőbb, — kitet-
tőképen szerentségek. — Az emberi ész lassan lassan való kifejtődzésére nézve, a' Poé-
sis' elsőb nemének kell megelőzni a' másikat. — A' gyermekek a' magok erejeket, és
munkásságokat, a' kivűllöttünk lévő dolgokon kezdik kifejtgetni, a' Nemzetek is ilyen
korokban kifejtődési erejeket a' külső tárgyakkal foglalatoskodtatják. — A' férfiu korra
jutott ember, vizsgálódásait, és figyelmetességét, maga magára szokta fordítani, a' gon-
dolatok által megérett Nemzetek is, a' gondolatoknak belső országában szeretnek mula-
tozni. — Ez a' karakter Virgiliuszban inkább feltalálhatik mint Homerusban, — Euripi-
deszben jobban, mint Aeschylusban, Voltairben jobban, mint Racineben 's a' t. sze-
rencsés Epokha lenne az, a' mely a' poétai festésnek ezen két módját egymással eggye-
síténé, avagy a' melyben az Ideál, és a' legnagyobb Individualitás, a' magok legnagyobb
tökéletességekben egymással eggyesülnének.

Mokry Benjamin,
vált Professor.

8.

Az Adonyi Éjszaka.

Eredeti Reg.

Mély gondolatokba merülve nézé a' tsatákban megöszült *Thurzó* mezei kastélya' hosz-
szú báltozatja alól a' búcsúzó napnak még félig vissza ragyogó sugárait; e' tüneményből
a' Hazának, mely Nagy Lajos és Mátyás alatt, mint a' déli nap más Országok felett tün-
döklött, most pedig egy századon túl a' pogány Török' süllyos járma alatt nyögött, — kü-
zelítő elhunyasát borzadva képzelvén; 's egy nagy könny-tseppet, mely ezen fájdalmas gon-
dolatra rántos szemeiből már már kigördüle, alig tudta letörölni, midőn a' szép *Laura*
mosolygó képpel hozzá simúlt.

Laura Intédynek, az öreg *Thurzó* bajnokságának és barátjának egyetlen leánya volt.
Intédy a' Bétsi ostromnál szeretett barátja oldala mellett esett el, 's végső haldokló szá-
vaival ott a' vérmézőn kötötte annak szívére árván hagyott, neveletlen leánya' gondviselé-
sét. *Thurzó*, mint gyám-atyja magához is vevé *Laurát*, 's már három esztendőtlől fogva
igaz atyai szorgalommal ápolgató.

Gyermekei bizodalommal 's határtalan tisztelettel igyekezett *Laura* meghálálni szeretett
másod atyjának jóságát, 's fő örömet abban találta, ha annak komorabb óráit kellemes
nyájasságával felvidílhatta. Most is az Öregnek arczavonásaiból kitetsző szomorúságát lát-
ván, annak okát részvétellel kérdezé.